

Αναφερόμενος στην αναπτυξιακή διάσταση της οικονομικής μας πολιτικής θα πρέπει να ξεκαθαρίσουμε ορισμένα πράγματα και να οριοθετήσουμε ορισμένες έννοιες που καθορίζουν το πλαίσιο ή τον περιβάλλοντα χώρο μέσα στον οποίο κινείται η οικονομία μας.

Το πρώτο σημείο που πρέπει να διευκρινισθεί είναι ότι η αναπτυξιακή διάσταση της οικονομικής πολιτικής δεν μπορεί να εξετασθεί σαν ένα μεμονομένο γεγονός ή σαν μιά ξέχωρη πολιτική από το σύνολο των υπολοίπων φαινομένων και πολιτικών που καθορίζουν και προσανατολίζουν την πορεία της οικονομίας. Ανέκαθεν, αλλά ιδιαίτερα σήμερα, η ικανότητα της σωστής εκτίμησης του αλληλοσχετισμού και της αλληλοεξάρτησης των διάφορων τομέων και φαινομένων της οικονομίας, είναι η πρωταρχικής σημασίας προϋπόθεση, για την αξιολόγηση και, κατά συνέπεια, την υιοθέτηση των ενδεδειγμένων επιλογών και τη λήψη των σωστών αποφάσεων.

Με την έννοια αυτή η αναπτυξιακή μας πολιτική, ως προς το περιεχόμενό της, τα μέσα που χρησιμοποιεί και τους στόχους στους οποίους αποβλέπει, είναι αποτέλεσμα, όχι μόνο των πολιτικών επιλογών μας, αλλά και της κατάστασης στην οποία βρίσκονται όλες οι συνιστώσες της οικονομίας. Πράγματι, η ανάπτυξη μιας οικονομίας, ενώ είναι πρωταρχικός και διαρκής στόχος κάθε οικονομικής στρατηγικής, είναι ταυτόχρονα και το αποτέλεσμα μιάς συγκεκριμένης πολιτικής στο τομέα του πληθωρισμού, της ανταγωνιστικότητας, του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών, του τραπεζικού συστήματος κλπ.

Το δεύτερο, λοιπόν, σημείο που πρέπει να διευκρινίσουμε είναι ότι η σημερινή μας πολιτική συγκράτησης των εισοδημάτων, μείωσης του ρυθμού του πληθωρισμού, μείωσης του ελλείμματος των τρεχουσών συναλλαγών, δεν αποτελούν αυτοσκοπό, αλλά είναι τα "τεχνικά" μέσα για να δημιουργηθούν οι απαραίτητες προϋποθέσεις της ανάπτυξης. Αυτές λοιπόν οι επί μέρους πολιτικές ενώ αποτελούν, μεταξύ άλλων, το περιεχόμενο του σταθεροποιητικού προγράμματος, παράλληλα επιδρούν αποτελεσματικά στην αναπτυξιακή διάσταση της οικονομίας γιατί είναι τα απαραίτητα κανάλια μέσα από τα οποία περνούν οι όροι της ανάπτυξης.

Το τρίτο, τέλος, σημείο που πρέπει να υπογραμμίσουμε είναι ότι τα παραπάνω "τεχνικά μέσα" δηλ. το σταθεροποιητικό πρόγραμμα που αυτή τη στιγμή ακολουθούμε, δεν προσδιορίζουν το πολιτικό στίγμα

της οικονομικής μας πολιτικής. Αποτελούν μέτρα για την αναγκαία προσαρμογή της οικονομίας μας που δεν έγινε, όπως θα έπρεπε, νωρίτερα. Και για τη προσαρμογή μιάς οικονομίας, για τη σταθεροποίηση μιάς οικονομίας αγοράς, ανοικτής στο διεθνή ανταγωνισμό, δεν υπάρχουν συνταγές προοδευτικές και αντιδραστικές. Η σταθεροποίηση της οικονομίας, που είναι απαραίτητη προϋπόθεση για την ανάπτυξη, σ' όλες τις χώρες του κόσμου, σημαίνει αντιπληθωριστική εισοδηματική πολιτική που οδηγεί στην επιβράδυνση του ρυθμού αύξησης του κόστους παραγωγής, σημαίνει μείωση των δανειακών αναγκών του δημόσιου τομέα, σημαίνει έλεγχο της πιστωτικής επέκτασης.

Κριτήριο για τον χαρακτηρισμό μιάς πολιτικής δεν είναι το τεχνικό μέσο που χρησιμοποιείται. Όπως κριτήριο μιάς προοδευτικής πολιτικής δεν είναι η πολιτική παροχών. Γιατί η πολιτική παροχών που δεν στηρίζεται σε βελτίωση της παραγωγικότητας, σε καλύτερο οικονομικό αποτέλεσμα, είναι στην ουσία και μακροπρόθεσμα, μιά συντηρητική πολιτική γιατί αποβλέπει μόνο στο βραχυχρόνιο εντυπωσιασμό της κοινής γνώμης.

Η αναπτυξιακή πολιτική

Ο στρατηγικός στόχος της αναπτυξιακής μας πολιτικής είναι άρρηκτα δεμένος με τον στόχο της εθνικής ανεξαρτησίας. Η αυτοδύναμη και συνεχής ανάπτυξη είναι προϋπόθεση για την άσκηση μιάς ανεξάρτητης εθνικής πολιτικής. Η όσο το δυνατόν λιγότερη εξάρτηση από τα ξένα κέντρα αποφάσεων δηλ. η μείωση των επιπτώσεων από διεθνείς οικονομικές συγκυρίες και κυρίως για την Ελλάδα από πολιτικές αποφάσεις τρίτων, περνάει μέσα από τη διεύρυνση της οικονομικής βάσης, την αλλαγή στις δομές της παραγωγής και την εισαγωγή στη παραγωγική διαδικασία των τεχνολογικών εξελίξεων. Μιά πετυχημένη πορεία προς αυτό το στρατηγικό στόχο θα μας επιτρέψει, παρά τις σημερινές αρνητικές συγκυρίες, να προωθήσουμε τη κοινωνική και οικονομική δικαιοσύνη, την αύξηση των κοινωνικών υπηρεσιών και την προώθηση της δημοκρατικής λειτουργίας της πολιτείας.

Έτσι δεν επιδιώκουμε μιά απλά ποσοτική ανάπτυξη της οικονομίας, όπως επιδιώκει η συντηρητική πολιτική και μάλιστα με μιά ανεξέλεγκτη πορεία φιλελευθερισμού, αντίθετα, για μας το "προϊόν" της ανάπτυξης μπαίνει σε προκαθορισμένα πλαίσια και χρησιμοποιείται για την αλλαγή στις δομές της οικονομίας, την αλλαγή στις

παραγωγικές σχέσεις, στη βελτίωση, με άλλα λόγια, της θέσης των εργαζομένων. Οι στόχοι αυτοί είναι που χαρακτηρίζουν την αναπτυξιακή μας πολιτική σαν προοδευτική πολιτική και όχι τα μέσα που χρησιμοποιούνται συγκυριακά για την επίτευξη αυτών των στόχων.

Ο Προσδιορισμός αυτών των στόχων πρέπει να συνοδεύεται από μιά σειρά προσεκτικά επιλεγμένων μέτρων που να αντιμετωπίζουν ένα πολύπλοκο πρόβλημα: την αναστολή των δυσμενών εξελίξεων των μεγεθών της οικονομίας και τη ταυτόχρονη βελτίωση των διαρθρωτικών αδυναμιών για την επίτευξη της συνεχούς ανάπτυξης. Ήδη το πρώτο σκέλος της πολιτικής μας που αποβλέπει στην αναστροφή των δυσμενών εξελίξεων έχει αποφέρει τους καρπούς που αποδεικνύουν ότι το σταθεροποιητικό πρόγραμμα και σωστά αποφασίστηκε και αποτελεσματικά υλοποιείται. Η βελτίωση όμως των διαρθρωτικών αδυναμιών δεν έχει προχωρήσει στο βαθμό που θα θέλαμε. Αναζητώντας τα βασικά αίτια αυτής της καθυστέρησης πρέπει να σταθούμε στο θέμα των παραγωγικών επενδύσεων. Πρέπει εδώ να πούμε ότι προϋπόθεση για την αλλαγή των δομών της παραγωγικής διαδικασίας είτε αυτή η αλλαγή αφορά εκσυγχρονισμό παραδοσιακών κλάδων, είτε αφορά την δημιουργία νέων κλάδων, είτε αφορά ακόμα την υιοθέτηση νέων τεχνολογιών, είναι η δημιουργία νέων παραγωγικών επενδύσεων. Είναι λοιπόν φανερό ότι τόσο για την αύξηση του ακαθάριστου προϊόντος που συνήθως αποτελεί το δείκτη πορείας της ανάπτυξης, όσο και για την αντιμετώπιση των διαρθρωτικών αδυναμιών, που στη χώρα μας είναι ιδιαίτερα έντονες, αποτέλεσμα της εγκληματικής αδιαφορίας που έδειξαν οι κυβερνήσεις της δεξιάς στο θέμα αυτό, απαραίτητη προϋπόθεση αποτελεί η πραγματοποίηση επενδύσεων. Όπως δεν υπάρχει καμμία περίπτωση στη παγκόσμια οικονομική ιστορία όπου να πραγματοποιήθηκε ανάπτυξη χωρίς προηγούμενη σταθεροποίηση της οικονομίας, έτσι δεν υπάρχει καμμία περίπτωση αλλαγής των δομών και βελτίωσης των διαρθρωτικών αδυναμιών της οικονομίας χωρίς νέες επενδύσεις.

Όση σημασία έχουν οι επενδύσεις σαν κλειδί ανάπτυξης άλλη τόση σημασία, για τη πολιτική μας ιδεολογία και τις κοινωνικές μας επιλογές, έχει ο φορέας των επενδύσεων και οι σχέσεις στη παραγωγική διαδικασία. Στο σημείο αυτό το ζητούμενο είναι ο προσδιορισμός του χώρου δράσης του δημόσιου, του κοινωνικοποιημένου και του ιδιωτικού τομέα, ο σαφής δηλαδή προσδιορισμός του ρόλου που ο κάθε τομέας πρέπει να παίξει στη παραγωγική διαδικασία και ο μεταξύ τους

συντονισμός.

Η πολιτική που ακολουθούμε, τα μέτρα που παίρνουμε και οι θεσμοί που προωθούμε έχουν σαν βασική παράμετρο την αμετακίνητη αρχή μας ότι: α) οι φορείς του δημόσιου τομέα παίζουν στρατηγικό ρόλο στη διαδικασία ανάπτυξης της οικονομίας. Ο ρόλος αυτός πρέπει να είναι πρωτοποριακός, να έχει το χαρακτήρα αυτόνομου φορέα ανάπτυξης και να είναι καθοδηγητής και ταυτόχρονα στήριγμα των δύο άλλων τομέων της οικονομικής δράσης, δηλ. του ιδιωτικού και του κοινωνικού τομέα. Το πολύ σημαντικό αυτό ρόλο το Κράτος το διαδραματίζει αναλαμβάνοντας επενδυτικές και οικονομικές δραστηριότητες στους στρατηγικούς κλάδους της οικονομίας, στους κλάδους που αφορούν την εθνικής μας ασφάλεια και ανεξαρτησία και στους κλάδους εκείνους που οι άλλοι φορείς δεν δείχνουν ενδιαφέρον. β) οι φορείς του κοινωνικοποιημένου τομέα, δηλ. οι κοινωνικοποιημένες δημόσιες επιχειρήσεις, οι επιχειρήσεις των ΟΤΑ, οι συνεταιρισμοί και γενικά οι φορείς με λαϊκή συμμετοχή, προσφέρουν κυρίως υπηρεσίες γενικότερου κοινωνικού συμφέροντος, αναλαμβάνουν οικονομικές δραστηριότητες όπου "οι παράγοντες" ή οι "καταναλώνοντες" είναι ευρύτερα κοινωνικά στρώματα ή έχουν σαν βασικό συνδετήριο κρίκο το τοπικό στοιχείο, με την έννοια εκμετάλλευσης τοπικών πλουτοπαραγωγικών πόρων. γ) οι φορείς του ιδιωτικού τομέα αποτελούν πρωταρχικής σημασίας συνιστώσα στη προσπάθεια για το μετασχηματισμό της ελληνικής οικονομίας, τη διεύρυνση της παραγωγικής βάσης και την ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας. Με τον ιδιωτικό φορέα απόντα δεν είναι δυνατή η επιτάχυνση της αναπτυξιακής διαδικασίας, ο δε τομέας δράσης είναι τεράστιος αφού αφορά το σύνολο των οικονομικών δραστηριοτήτων με μόνη εξαίρεση τους κλάδους στρατηγικής σημασίας, τις κοινωνικές υπηρεσίες και τον τομέα της άμυνας.

Η σαφέστατη αυτή πολιτική μας θέση, έκφραση άλλωστε αμετακίνητης ιδεολογικής μας επιλογής, απαντά με τον καλύτερο τρόπο στις κάθε μορφής επικρίσεις για δήθεν μπέρδεμα και αλληλοκάλυψη μεταξύ ιδιωτικού και δημόσιου ή κοινωνικοποιημένου τομέα, για δήθεν άνισους όρους σε βάρος του ιδιωτικού τομέα και λοιπές αδικαιολόγητες αιτιάσεις.

Πρέπει να γίνει σαφές, σε κάθε κατεύθυνση ότι ο "κρατισμός" η "φιλευθεροποίηση" η "ιδιωτικοποίηση" κλπ, ενώ δεν εκφράζουν τη πολιτική μας, παραποιούν, - βεβαίως τις περισσότερες φορές με στόχο την εξυπηρέτηση συμφερόντων - την αλήθεια.

Για να μπορέσουν όμως οι τρεις τομείς της οικονομίας να λειτουργήσουν κατά τρόπο συμπληρωματικό και συντονισμένο με κοινό στόχο την ανά-

πτυξη χρειάζονται θεσμοί που: α) να εξασφαλίζουν την συμμετοχή στην επιλογή των κατευθύνσεων του αναπτυξιακού προγραμματισμού, και την εφαρμογή αυτών των κατευθύνσεων και β) να υποκαθιστούν σ'ένα βαθμό τις ανταγωνιστικές σχέσεις της ελεύθερης αγοράς σε σχέσεις συνεργασίας, όχι μόνο μεταξύ των βασικών τομέων της οικονομίας, αλλά και μεταξύ των επιμέρους οικονομικών φορέων που τους συγκροτούν.

Πρέπει, επομένως, να σχεδιάσουμε και να υλοποιήσουμε ένα πλέγμα αναπτυξιακών μέτρων και να προωθήσουμε ένα σύνολο αναπτυξιακών προγραμμάτων, για να πετύχουμε την ανάπτυξη μέσα από την οποία εξασφαλίζεται η αναδιάρθρωση των δομών της οικονομίας, η αλλαγή στις παραγωγικές σχέσεις, η άνοδος του βιοτικού επιπέδου του λαού μας και τέλος μπαίνουν στερεά οι βάσεις του σοσιαλιστικού μετασχηματισμού της κοινωνίας μας.

Κατά τα δύο πρώτα χρόνια του σταθεροποιητικού προγράμματος, μη λησμονώντας τους αναπτυξιακούς μας στόχους, πήραμε μιά σειρά από μέτρα προς τη κατεύθυνση της πολιτικής που αναφέραμε παραπάνω. Πράγματι, μια πρώτη σειρά μέτρων έπρεπε να καλύψει, στο θεσμικό επίπεδο, τα κενά που είχε η αναπτυξιακή διαδικασία στη χώρα μας, να εκσυγχρονίσει τις μεθόδους και, κυρίως, να υιοθετήσει νέους τρόπους οργάνωσης και συντονισμού της δράσης του δημόσιου κοινωνικοποιημένου και ιδιωτικού τομέα. (π.χ. Προγραμματικές συμφωνίες, χρηματοδοτική μίσθωση, επιχειρηματικό κεφάλαιο κ.α.). Μιά άλλη σειρά μέτρων αφορούσε τη προώθηση εφαρμογής τοπικών και περιφερειακών προγραμμάτων ανάπτυξης, διακλαδικής ή τομεακής σημασίας και η υλοποίηση συγκεκριμένων ενεργειών για την έναρξη πραγματοποίησης των μεγάλων αναπτυξιακών έργων (π.χ. ΜΟΠ, τοπικά αναπτυξιακά προγράμματα, ΕΤΑΝΑΜ, κ.α.). Τέλος μιά σειρά από σημαντικά μέτρα αφορούσε τη διαδικασία υλοποίησης των ιδιωτικών επενδύσεων στα πλαίσια του αναπτυξιακού Νόμου 1262. Επειδή είναι φανερό ότι για μας η ενίσχυση του ιδιωτικού τομέα δεν πρέπει να περιορίζεται σε μιά στείρα παροχή "κινήτρων" που απλώς μεταφέρει εισόδημα σε βάρος του κοινωνικού συνόλου, έχουμε πάρει μιά σειρά μέτρων που διαφοροποιούν τις ενισχύσεις ανάλογα με τις αναπτυξιακές επιλογές ως προς το βαθμό καθετοποίησης της μονάδας, τη συμβολή στην αύξηση της απασχόλησης, το περιορισμό του συναλλαγματικού κόστους, τη συμβολή στις εξαγωγές, τη θέση της επένδυσης σε σχέση με τους κλάδους προτεραιότητας κ.λ.π. Ταυτόχρονα οι ριζικές αλλαγές

στο σύστημα αξιολόγησης και έγκρισης των επενδυτικών σχεδίων περιόρισε δραστηκά τις γραφειοκρατικές διαδικασίες, έτσι ώστε ο χρόνος μεταξύ απόφασης από τον επενδυτή για την δημιουργία μιας επένδυσης και έγκρισης ή απόρριψης από το Κράτος να είναι ο συντομότερος δυνατός.

Η αποτελεσματικότητα αυτών των μέτρων μπορεί ήδη να κριθεί ως ικανοποιητική αφού παρά τις δυσμενείς οικονομικές συγκυρίες, τα νούμερα δείχνουν ότι στον πρώτο χρόνο εφαρμογής του σταθεροποιητικού προγράμματος, οι επενδύσεις αυξήθηκαν σε σχέση με τη προηγούμενη χρονιά κατά 30,5% ως προς τον αριθμό των επενδύσεων και κατά 36,6% ως προς το ύψος. Επειδή όμως τα τελευταία χρόνια ο ρυθμός των νέων επενδύσεων είναι πολύ χαμηλός οι παραπάνω δείκτες πρέπει να εντατικοποιηθούν σε μεγάλο βαθμό για να αποκτήσουμε σταθερή αναπτυξιακή πορεία.

Για το 1988 η πολιτική μας θα καλύψει τους πιο κάτω τρεις βασικούς στόχους:

- (1) Βελτίωση του επενδυτικού κλίματος.
- (2) Προσέλκυση επενδυτών για αξιόλογες επενδύσεις.
- (3) Ταχύτερη διεκπεραίωση θεμάτων επενδύσεων και συντονισμός με τράπεζες στα στάδια αξιολόγησης-έγκρισης-χρηματοδότησης των νέων επενδύσεων.

Τα μέτρα για την υλοποίηση των πιο πάνω στόχων αφορούν:

1. Βελτίωση επενδυτικού κλίματος

~~1.1. την επανεξέταση των ενισχύσεων του Ν.1262/82 σε βάση κόστους-απόδοσης (cost-benefit analysis), ώστε να διασφαλιστεί ότι οι παρεχόμενες ενισχύσεις είναι ικανοποιητικές για να λειτουργήσουν ως κίνητρο και ταυτόχρονα δημιουργούν οφέλη για την οικονομία τουλάχιστο ίσα με το κόστος τους.~~

1.2. τη μελέτη των αντικίνητρων για επενδύσεις που πηγάζουν από τις διάφορες αντιφατικές ή μή εναρμονιζόμενες ρυθμίσεις σε χρηματοδοτικά, περιβαλλοντολογικά, πολιτιστικά, συνεταιριστικά, διαδικαστικά κλπ. θέματα.

1.3. την άμεση και έμμεση προβολή, κύρια στο εξωτερικό, των πλεονεκτημάτων που προσφέρει ο ελληνικός χώρος για ανά-

λήψη επενδυτικών δραστηριοτήτων.

- 1.4. τη μελέτη των σημείων τριβής του επιχειρηματικού κόσμου με τον Δημόσιο Τομέα (κύρια γραφειοκρατικές διαδικασίες, παρεμβάσεις, δεσμεύσεις και έλεγχοι). Μιά τέτοια πιθανή βελτίωση θα δείξει τις σοβαρές προθέσεις του κράτους για συνεργασία με τον επιχειρηματικό κόσμο και την ικανότητά του να εκσυγχρονίζεται.

2. Προσέλκυση επενδυτών για αξιόλογες επενδύσεις

Προσπάθεια να εντοπισθούν επενδυτικές ευκαιρίες αναπτυξιακού χαρακτήρα και οι αντίστοιχοι επενδυτές που θα τις αναλάβουν.

Έμφαση θα δοθεί στην ανάπτυξη επενδύσεων υψηλής τεχνολογίας.

Τέλος, ιδιαίτερη έμφαση πρέπει να δοθεί στην αξιοποίηση των εμπορικών ακολούθων, των υπηρεσιών εξωτερικού, του Γραφείου Ν. Υόρκης, των τραπεζών εξωτερικού, των ΥΠΑ, του EOMMEX κλπ. για την προσέγγιση πιθανών επενδυτών, την πληροφόρηση και καθοδήγησή τους.

3. Ταχύτερες διαδικασίες - συντονισμός με τράπεζες

- 3.1. Περαιτέρω μείωση του χρόνου που διατίθεται στα πλαίσια διεκπεραίωσης διοικητικών θεμάτων τα οποία αφορούν τις επενδύσεις, χωρίς βέβαια να μειώνεται ο εποπτικός ρόλος τους Κράτους και με την προϋπόθεση ότι ικανοποιούνται οι δεδομένες ανάγκες πληροφόρησης και ελέγχου.
- 3.2. Μέχρι το τέλος του 1987 αναμένεται να υπάρχουν οι πρώτες ουσιώδεις ενδείξεις για την αποτελεσματικότητα της συνεργασίας με τις τράπεζες που ξεκίνησε την 1.6.87 για την αντιμετώπιση των δυσλειτουργιών που πιθανόν θα εντοπιστούν.

Παράλληλα, όμως, με τους στόχους και τα μέτρα της οικονομικής πολιτικής, η διαδικασία της ανάπτυξης εξαρτάται και επηρεάζεται από άλλους παραμέτρους που δεν σχετίζονται μόνο με την οικονομία. Οι παράμετροι αυτοί δημιουργούν το περιβάλλον μέσα στο οποίο κινείται η οικονομία ενεργώντας ανασταλτικά ή και απαγορευτικά σε πολλές περιπτώσεις.

Είναι πράγματι γεγονός ότι για να δημιουργηθεί κατάλληλο κλίμα για επενδύσεις, πέρα από τα συγκεκριμένα μέτρα, πρέπει σαν κυβέρνηση και σαν κράτος να δίνουμε συνεχώς αποδείξεις συνέπειας και αξιοπιστίας. Το σύνολο των επί μέρους κυβερνητικών αποφάσεων πρέπει να συγκλίνουν προς την ίδια συγκεκριμένη πολιτική χωρίς αντιφάσεις και παλινδρομήσεις. Είναι ανάγκη να ενισχύσουμε την εικόνα της συνέπειας και σταθερότητας που αποτελούν απαραίτητες προϋποθέσεις ομαλής λειτουργίας μιάς οικονομίας αγοράς. Ταυτόχρονα ενισχύεται η αξιοπιστία χωρίς την οποία και το πολιτικό κόστος των αναγκαίων δυσάρεστων αποφάσεων πολλαπλασιάζεται και η θυσία στην οποία υποβάλλεται ο λαός μας κινδυνεύει να μην έχει το αναμενόμενο αποτέλεσμα.

Απέναντι στην εύλογη δυσaréσκεια που προξενεί π.χ. η πάταξη της φοροδιαφυγής ή τη δυσaréσκεια που προκαλούν τα μέτρα περιορισμού της παραοικονομίας, ενός φαινομένου ενδογενούς στην ελληνική κοινωνία με τόσο ανασταλτικές επιπτώσεις στην αποτελεσματικότητα των μέτρων που παίρνουμε, απέναντι σ'αυτές τις καταστάσεις, μιά κυβέρνηση σ'αυτή τη δική μας πρέπει να μπορεί ν'αντιτάσσει πειστικότητα και διαφάνεια. Διαφάνεια στη λήψη των αποφάσεων και πειστικότητα στις ενέργειες μας γιατί ο ρόλος ν'αλλάξουμε τις δομές της κοινωνίας μας είναι μιά πολύ δύσκολη προσπάθεια που θέλει γνώση και θέληση. Είναι πολύ δύσκολο ν'αλλάξεις τη ροή του ποταμιού παρά να τ'αφήνει να κυλάει, όπως επί δεκαετίες έκανε η δεξιά. Με το κλείσιμο του 1987 μπαίνουμε στη δύσκολη περίοδο της ανάκαμψης και της προετοιμασίας του ακόμα πιο δύσκολου 1992. Είναι ανάγκη να εμπνέσουμε τη κοινωνία μας σ'αυτή τη πορεία. Ν'αποδείξουμε ότι τα τεράστια προβλήματα της οικονομίας απέναντι στο 1992 δεν είναι υπόθεση μόνο της κυβέρνησης αλλά όλων των κομμάτων, όλων των φορέων, όλης της κοινωνίας. Είναι ανάγκη με τις αποφάσεις μας και τις ενέργειες μας ν'αποδεικνύουμε συνεχώς από τη μεριά μας ότι σαν Κίνημα και σαν Κυβέρνηση έχουμε συνειδητοποιήσει τη κρισιμότητα των επόμενων χρόνων.